

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

КОРСАК МАРГАРИТА ВІКТОРІВНА

УДК: 370 +100 +153.35

ОСОБИСТІТЬ ЯК СУБ'ЄКТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Чунаєва Ангеліна Аккиндівна,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», професор кафедри філософії та соціології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Цибра Микола Федорович,
професор кафедри філософії та культурології
Одеського державного економічного університету;

кандидат філософських наук, доцент
Довгополюк Віктор Олександрович,
старший викладач кафедри філософії
Рівненського державного
Гуманітарного університету.

Захист відбудеться «__» _____ 2013 року о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «__» _____ 2013 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Необхідність у продовженні та більш глибокому дослідженні феномену творчості та творчої особистості в більшості випадків обумовлена тією ситуацією, яка склалася на сьогоднішній день у суспільстві. Вирішення існуючих глобальних проблем, таких як напружена геополітична обстановка, екологічна ситуація, загроза техногенних катастроф неможливе без активізації творчого потенціалу кожної людини зокрема і суспільства в цілому, розробки проблематики творчого діалогу. У зв'язку з цим, велике значення в теперішній час набуває дослідження творчості як механізму подолання кризисних процесів, а також як способу вирішення конкретних прагматичних завдань. Перед суспільством постає необхідність створення умов, які дають можливість виховання творчої особистості як соціального типу, що формується, та такого, що відповідає імперативам епохи.

В умовах сучасного світу творчий потенціал як окремої особистості, так і суспільства в цілому стає основою функціонування соціальної організації нового типу. Відповідно, особливої актуальності набуває діяльність по виявленню і подальшому розвитку творчих здібностей, а також створення умов для самореалізації творчих особистостей в соціально-продуктивному напрямку. Проблема творчості та творчої особистості органічно пов'язана з інноваціями, безперервним розвитком, удосконаленням людини та всіх сфер її діяльності; ця безперервність, непостійність, незавершеність творчого розвитку людини визначає неможливість дати остаточне, повне та неспростоване в майбутньому вирішення проблеми творчості. На сьогоднішній день найбільш вірним рішенням представляється систематизація та аналіз наявних наукових досліджень з творчості (співставлення, виявлення закономірностей), подальше дослідження творчої діяльності в контексті сучасних змін в економічній, політичній, соціальній, освітній сферах, формування прогнозів на майбутнє.

На даний момент накопичена значна кількість літератури, яка присвячена дослідженням творчості, але її аналіз не дає можливості сформулювати достатньо повне розуміння творчості, яке б враховувало і її структуру, і характер взаємодії елементів в цій структурі та багато інших факторів. Те саме спостерігається в дослідженнях, присвячених вивченню творчої особистості – існує не так багато узагальнюючих праць з цього питання, в основному, дослідження творчої особистості пов'язані з розробкою яких-небудь окремих аспектів даної проблеми. Тому для розуміння природи особистості як суб'єкта творчої діяльності необхідне таке узагальнююче дослідження, яке буде включати аналіз не тільки середовищних і успадкованих факторів її розвитку, але і аналіз тих її якостей, які є основою творчої активності – специфічної мотивації, ціннісної ієрархії, в якій домінуючою цінністю є творчість, високорозвиненої духовності.

Таким чином, **науковим завданням** дисертаційного дослідження є розгляд творчості в системі діяльностей людини, а також особистості як її суб'єкта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукових досліджень кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Інноваційність у методології та технології наукового та соціального пізнання» (затверджена на засіданні вченої ради університету, протокол №5 від 25.12.2008 р.) і є частиною дослідження взаємодії особистості та соціуму, в даному випадку - творчої особистості.

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особистості як суб'єкту творчої діяльності.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі взаємозалежні **завдання**:

-експлікація поняття творчості в науковому та філософському дискурсах, дослідження структури творчості по аналогії із загальною структурою діяльності, виявлення специфіки творчості в цілому а також загального і специфічного в різних видах творчої діяльності;

- аналіз взаємозв'язків в системі «Діяльність - творчість - особистість», визначення місця творчості в системі діяльності людини;
- дослідження процесу формування особистості як суб'єкта творчої діяльності, а також аналіз чинників, що впливають на цей процес, їх взаємовплив, взаємодоповнення;
- виявлення суті феномену творчої особистості і змісту поняття;
- визначення специфіки творчої особистості і її самореалізації в контексті розвитку культури;
- аналіз проблеми творчої особистості в контексті соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства.

Об'єкт дослідження - творча діяльність.

Предмет дослідження – особистість як суб'єкт творчої діяльності.

Методи дослідження. Аналіз досліджуваної проблеми заснований на використанні загальнонаукових та спеціальних підходів та методів дослідження. Порівняльно-історичний, історико-філософський, діалектичний підходи дали можливість розглянути процес становлення системи знань про діяльність та творчість в різні історичні періоди. Соціально-прогностичний метод дозволив виявити взаємообумовленість між динамікою соціальних процесів, ціннісними орієнтаціями особистості та рівнем попиту на творчість та творчу особистість в сучасному українському суспільстві. Метод компаративного аналізу був використаний для виявлення соціально-філософського змісту поняття творчої діяльності та поняття особистості як суб'єкта творчої діяльності.

Проблематика дисертаційного дослідження розглянута через взаємозв'язки в системах «особистість – творчість» та «особистість – діяльність», що дало можливість проаналізувати фактори розвитку творчої особистості, доповнити, розширити саме розуміння творчої особистості в системі «діяльність – творчість – особистість».

Вирішення поставлених завдань зумовило **наукову новизну** отриманих результатів, що відображено в наступних положеннях:

Вперше:

- з точки зору соціально-філософської тематизації проблеми творчості виявлені специфічні характеристики, особливості самореалізації особистості як її суб'єкту. Особистість як суб'єкт творчої діяльності розглянута через спектр тих її якостей, які визначають її творчу активність, визначають напрями самореалізації творчої особистості. Дані специфічні якості творчої особистості позиціоновано, таким чином, і як фактори, активізуючі творчу діяльність особистості;

- творчість розглядається в системі «діяльність-творчість-особистість». Завдяки цьому, постає можливість дослідити творчість через детальний аналіз її структурних компонентів і в співставленні зі структурою діяльності взагалі. В результаті стає можливим виявлення специфіки структурних елементів творчості, визначення тих рис, які виділяють творчість серед діяльності людини в особливий вид. Таким чином, можна виявити, на яких етапах творчості виникає якість новизни, яка є для творчості визначальною.

Уточнено:

- визначення творчої особистості - це суб'єкт, здатний до виробництва оригінальних продуктів в процесі діяльності, який є результатом об'єднання специфічних мотивації, ціннісних орієнтацій та духовності з яскраво вираженими успадкованими задатками);

- комплекс специфічних якостей творчої особистості, з яких ключові - це її свобода і незалежність (саме вони дають можливість на основі вже наявного досвіду розкривати нові алгоритми дій), особливості її ціннісної ієрархії, духовного світу та мотивації;

- сутність новизни, яка виникає у процесі творчої діяльності та залежить від її характеру - нове може бути гармонійним прирощенням до старого, може зовсім анулювати, замінити старе, також і сам результат руйнування може сприйматися як результат творчості.

Отримало подальший розвиток:

- систематизація досліджень творчості та особистості як суб'єкту творчої діяльності, які вміщують в себе аналіз умов творчої діяльності особистості в контексті соціокультурної динаміки сучасного українського суспільства;

- вивчення специфіки впливу на розвиток творчої особистості таких факторів як спадковість, середовище, освіта та самоосвіта; таким чином, підкреслюється, що рівень творчого потенціалу особистості залежить від того, наскільки гармонійним виявився вплив цих різнорідних чинників (вони можуть взаємодоповнювати, компенсувати або нівелювати дію один одного);

- дослідження процесів взаємодії творчої особистості та культури, які досить складні і не є односторонніми, виявлення ролі видатної творчої особистості у соціокультурних трансформаціях, у тому числі і у трансформаціях українського суспільства на теперішній час.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в процесі дисертаційного дослідження теоретичні результати, положення та підсумки можуть бути використані в аналізі проблем, пов'язаних з дослідженням творчості взагалі та конкретних її видів, а також в дослідженнях, присвячених проблематиці творчої особистості (філософії, філософській антропології, соціальній філософії, аксіології). Теоретичні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в навчально-виховній роботі з метою оптимізації умов, необхідних для формування творчої особистості. Результати дослідження можуть використовуватися і в інших галузях знань, таких як педагогіка, психологія, естетика.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і теоретичні результати дослідження були предметом обговорення на наукових семінарах, засіданнях кафедри філософії та соціології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»; також вони знайшли відображення в тезисах статті з тематики міжнародної наукової конференції «Традиції та інновації в науці та освіті» (Одеса, 2-3 жовтня 2008 р.).

Публікації. Тематика дисертації розглянута в трьох наукових публікаціях, поміщених у відповідних фахових виданнях України, затверджених ВАК України і в тезах доповіді на міжнародній науковій конференції "Традиції та інновації в науці та освіті" Одеса, 2-3 жовтня 2008 р. Усі публікації без співавторів.

Структура дисертаційної роботи та її об'єм. Структура роботи зумовлена поставленою метою та задачами дослідження. Складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних першоджерел. Кожний розділ має два підрозділи. Загальний об'єм дисертаційної роботи - 178 сторінок. Список використаних джерел нараховує 211 найменувань і складає 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** сформульована актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науково-дослідницькими планами, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет, основні методи дослідження, також розкривається наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, викладені дані про їх апробацію, вказана структура дисертації та її обсяг.

В **першому розділі «Творча діяльність як феномен та предмет соціально-філософського аналізу»** дається експлікація таких ключових понять дослідження, як творчість, діяльність, особистість, розкривається природа, системні взаємозв'язки, особливості структури діяльності та творчості як її особливого виду.

В **першому підрозділі «Експлікація поняття творчої діяльності в науковому та філософському дискурсах»** представлений історико-філософський зріз проблеми творчості в широкому спектрі напрямлень її осмислення філософами різних епох. Серед них – Платон, Августин, І. Кант, Г. Гегель, Ф.-В Шеллінг, А. Бергсон, Ф. Ніцше, М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, Ж.-П. Сартр, А. Камю та інші. У відношенні проблематики творчості

багатий матеріал для аналізу дають роботи російських мислителів В. С. Соловйова, П. О. Флоренського, М. О. Бердяєва, С. Л. Франка, В. В. Зеньковського, Н. О. Лосського. Існуючі на сьогоднішній день роботи про творчість стосуються найрізноманітніших сторін цього складного феномену. В межах соціально-філософського підходу до проблеми трудової та творчої діяльності особистості в суспільстві слід відзначити роботи таких вчених, що внесли вагомий внесок в розвиток даної проблеми, як В. І. Агапов, О. М. Бушуєв, О. О. Зінов'єв, Е. В. Ільєнков, О. М. Ковальов, О. Ф. Лосєв, О. Г. Спіркін, Б. Ф. Сорокін.

Велике значення для вирішення піднятих у дисертації питань мають зарубіжні та вітчизняні дослідження з психології мислення та творчості – це роботи А. В. Брушлинського, В. В. Давидова, Ж. Піаже, В. Ф. Петренко, Я. А. Пономарьова, В. Н. Пушкіна, Н. Ф. Талізної, М. Г. Ярошевського, О. К. Тихомирова.

В сучасному українському філософському дискурсі актуальні роботи А. С. Канарського, В. А. Моляко, В. М. Ніколко, В. І. Шинкарука, В. А. Роменця, В. В. Клименко, Є. Р. Борінштейна, В. С. Ларцева, І. А. Муратової, М. Ф. Цибри.

Творчість з позицій соціально-філософського осмислення предмету представляє собою специфічно активне, направлене на отримання оригінального результату відтворення суб'єктом того чи іншого фрагменту об'єктивної чи суб'єктивної реальності, вибраного ним в якості предмету творчості. Творчість з деякою часткою умовності можна характеризувати новизною продукту, новизною використаних засобів, його об'єктивною цінністю, неалгоритмізованістю процесу. В дисертаційному дослідженні творчість розглядається як цілісне багаторівневе соціально-духовне явище, підпорядковане універсальним законам розвитку особистості та суспільства. В структурі творчої діяльності можна виділити суб'єкт, об'єкт, мету, засоби, результат. Аналіз структурних елементів творчої діяльності дає можливість більш точно виявити, на яких етапах творчості виникає якість новизни, а також доповнити саме визначення творчості в цілому. Як і люба інша діяльність, творчість здійснюється в певних соціокультурних умовах, обумовлених традиціями, звичаями, менталітетом народу, культурою; проявляється в конкретно-історичних формах діяльності людини (соціальної, політичної, наукової, художньої, техніко-винахідницької, підприємницької, управлінської та ін.). Творчу діяльність можна представити як органічне поєднання фізичної, розумової та емоційно-чуттєвої активності. В кожному конкретному виді творчості частина та роль кожного з цих компонентів різна.

В другому підрозділі «Творча діяльність в системі «діяльність-творчість-особистість» виявлені та проаналізовані взаємозв'язки в системі «діяльність-творчість-особистість». Таким чином, багатопланові дослідження творчості систематизуються, творчість розглядається не тільки як створення чогось нового, а як специфічний вид діяльності, який має свої закономірності.

Діяльність як соціально-філософський феномен є предметом дослідження мислителів різних епох, серед яких можна виділити І. Канта, І.-Г. Фіхте, Г. Гегеля, К. Маркса, В. Вебера, Г. Зіммеля, Т. Парсона, Л. Уорда, Ю. Хабермаса.

Дослідженню діяльності та її структури присвячені роботи російських вчених – Е. Г. Юдіна, Г. С. Батищева, Н. Н. Трубінова, Б. М. Кедрова, В. П. Іванова, М. С. Кагана, А. М. Коршунова, О. Н. Леонтєва, Е. С. Маркаряна. Серед українських мислителів, які займалися розробкою категорії діяльності виділяються О. Яценко, С. Кримський, В. Малахов, А. Єрмоленко, А. І. Кавалеров, А. А. Чунаєва.

Приведення ключових категорій дослідження в систему «діяльність-творчість-особистість» дозволило розкрити складні взаємозв'язки між цими поняттями, розглядати особистість творця і саму творчість як частини єдиної системи. Необхідність аналізу творчої діяльності в системі «діяльність-творчість-особистість» визначається тими відомими обставинами, що творчість на всіх своїх етапах пов'язана з діяльністю того чи іншого роду, що для її здійснення необхідна наявність суб'єкту – особистості, яка

наділена специфічними якостями, отриманими у спадковість та придбаними в результаті соціалізації. Творчість органічно вплетена в загальну систему людської діяльності. Як і люба інша діяльність, творчість соціально зумовлена, вона відрізняється характером, що перевтілюється, та свідомою направленістю, за винятком моментів інсайту. Сама ж особистість формується тільки дякуючи включенню її в різні види діяльності.

В другому розділі «Історичний та методологічний аспекти проблеми формування творчої особистості» у відповідності до поставлених завдань аналізуються основні підходи у визначенні ведучих детермінант розвитку особистості як суб'єкту творчої діяльності. Детально розглянуті внутрішньо-особистісні фактори творчої активності, що дозволило розширити методологічну базу дослідження творчої особистості, її взаємозв'язок з соціумом і в новому світоглядному ракурсі пояснити становлення творчої особистості та її сутність.

В першому підрозділі «Особистість як суб'єкт творчої діяльності – ретроспективний аналіз проблеми її формування» в історико-філософському ракурсі досліджуються різноманітні напрямлення досліджень з проблеми виявлення ведучих факторів розвитку особистості як суб'єкту творчості. Традиційно виділяються біологічні та соціальні фактори розвитку людини як виду та індивіду. Складність виявлення впливу кожного із факторів окремо визначається тим, що особистість, творча у тому числі, представляє собою цілісну єдність, новий, неповторний синтез якостей.

Значний внесок в розробку проблеми формування особистості взагалі, а також творчої особистості внесли: Б. Анан'єв, М. С. Каган, І. Лапшин, О. Асмолов, Г. Батищев, Б. Гершунський, О. Бодалев, В. Розін, В. Ефроїмсон, Ю. Воробей, Н. Гончаренко. Серед психологічних досліджень особистості слід виділити роботи О. Н. Леонт'єва, Д. Б. Богоявленської, Л. С. Виготського, Т. Н. Тихомирової, М. В. Богомолової.

В Україні дослідження сутності особистості як суб'єкту саморозвитку та самореалізації в соціокультурному контексті відображені в роботах В. Андрущенко, В. Шинкарука, А. Кавалерова, М. Цибри, І. Колесникової, О. Киричука, С. Клепко, М. Култаєвої. Творча особистість є об'єктом досліджень В. Моляко, А. Канарського, В. Ніколко, Є. Борінштейна, В. Ларцева.

Особистість формується під впливом таких детермінант, як спадковість, середовище, виховання, освіта, причому процес її розвитку характеризується унікальним їх сполученням, що забезпечує неповторність кожної особистості. Відмінність творчої особистості полягає в тому, що в її розвитку вплив указаних факторів якісно змінюється. Спроможність до продуктивної діяльності в тій чи іншій сфері сама по собі не являється фактором, що остаточно визначає особистість як суб'єкт творчості. Особистість стає суб'єктом творчості дякуючи таким синтетичним якостям як талановитість та геніальність. Більшість дослідників сходиться на тому, що талановитість – це результат і природної обдарованості, і благодатних соціальних обставин, і свідомої орієнтації особистості на самовдосконалення. Рівень розвитку творчої особистості (рівень її творчого потенціалу) залежить від того, наскільки гармонічним виявився вплив різнорідних факторів спадковості, середовища та інших (ці фактори можуть взаємодоповнювати, компенсувати або нівелювати дію один одного).

В другому підрозділі «Сутність феномену творчої особистості та зміст поняття» розглядається феномен творчої особистості в соціально-філософському контексті, на основі дослідження детермінант творчої активності особистості дається визначення поняття «творча особистість». Творча особистість – це суб'єкт, здатний до виробництва оригінальних продуктів в процесі діяльності та такий, що є результатом об'єднання специфічної мотивації, ціннісних орієнтацій та духовності з яскраво вираженими успадкованими задатками.

Видатна творча особистість, цей унікальний феномен, сприймається в соціально-філософському контексті, як індивід, який в своїй суспільно-історичній діяльній сутності розвинувся до рівня суб'єкту історичної творчості.

Будь-яка особистість в тій чи іншій мірі прагне до самореалізації. Творча особистість відрізняється від інших не тільки своєрідним набором якостей, але і тим, що прагне до самореалізації саме в творчості. Відповідно, специфіка творчої особистості розкривається через аналіз тих факторів, які направляють її до активної самореалізації, розкриття себе через творчість. З певною часткою умовності їх можна розділити за трьома напрямками: перший – виражені природні здібності до творчості; другий – специфічна мотивація, ієрархія цінностей, в якій домінуючою є творчість, багата духовність; третій – виховання та освіта, направлені на розвиток творчих потенціалів особистості.

Творча особистість, її внутрішній світ є тим самим наповненням соціуму, в якому різноманітні і зовнішні, і внутрішні діяння зливаються та перетворюються в органічну єдність; тому і творчість, і саму творчу особистість ми розглядаємо не тільки як об'єкт багатофакторний, але й як об'єкт цілісний. Матеріалом, який заповнює внутрішній світ творчої особистості, стають утворення, що виникають всередині особистості дякуючи впливу таких факторів як виховання, навчання, різноманітні соціальні впливи. Винятково внутрішнім, необхідним матеріалом є тільки природні задатки здібностей, але вони, як відомо, суттєво змінюються внаслідок виховання та навчання. Успадковані задатки відокремлені у визначенні творчої особистості від таких компонентів, як мотивація, ціннісні орієнтації, духовність, так як перші мають біологічну, а другі – соціальну природу. Успадковані задатки, що розвиваються в здібності, ми сприймаємо і як якість творчої особистості, і як фактор її розвитку – виражені здібності підштовхують особистість до розкриття їх в творчій діяльності.

В третьому розділі «Творча особистість в аспекті соціокультурної динаміки» досліджено багатоаспектний вплив процесів соціокультурної трансформації на розвиток творчої особистості, формування її мотивації, ціннісних орієнтацій. Творчість, як і творча особистість, - один із центральних концептів культури, суб'єкт творчості – це суб'єкт її трансформацій та об'єкт багатоманітних соціокультурних впливів.

В першому підрозділі «Творча особистість в контексті розвитку культури» у відповідності до поставлених завдань пояснюється, що тип творчої особистості, її відношення до себе та своєї творчості, розуміння його цілей та змісту знаходяться в прямій залежності від характеру культури на тому чи іншому етапі розвитку соціуму.

В контексті становлення української культури розглянуто, з однієї сторони, вплив творчої діяльності особистості на цей розвиток, а з іншої сторони – вплив соціокультурних умов на формування творчої особистості. Соціокультурна сфера в Україні, як і в іншій країні, знаходиться в безперервних трансформаційних процесах, наслідки яких впливають на усі сфери життєдіяльності людини та на її саму.

Тематизація проблеми взаємодії особистості та культури знаходить відображення в роботах В. Шинкарука, Є. Бистрицького, Л. Сауленко, В. Малахова, М. Поповича, А. Кавалерова, Є. Борінштейна, М. Цибри. В рамках історико-культурологічних досліджень питанню про роль видатної особистості в соціокультурній динаміці приділяли увагу М. Грушевський, І. Крип'якевич, О.Павлова, В. Бокань.

Людина і культура – це суб'єкти, що коеволюційно розвиваються, збагачуються та творять один одного. Кожна людина в тій чи іншій мірі є суб'єктом культури; творча особистість, здатна створювати унікальні культурні цінності, проявляє себе як суб'єкт культури в найвищій мірі. По відношенню до культури творчу особистість можна представити як продукт культури: вона формується під впливом певної культури та розділяє правила, норми та цінності культури і суспільства, в якому живе. Творчість особистості здійснюється на основі культурної спадщини суспільства, а нове в її творчості завжди є закономірним наслідком уже існуючого. Творча особистість є також і споживачем культури: вона не існує ізольовано по відношенню до культури, не тільки приносить їй щось своє, але і використовує в своїй творчості та повсякденній практиці норми, правила, мову, знання про навколишню дійсність. Творча особистість, представлена як взірць нешаблонності та нонконформізму, також не в змозі повністю

уникнути використання стереотипів поведінки, мовленнєвих стереотипів, якщо не здійснює це свідомо та цілеспрямовано. Творча особистість є виробником культури: вона здатна як породжувати нові культурні форми, так й інтерпретувати вже існуючі. Видатна творча особистість, що має високий авторитет серед сучасників, проявляє себе як транслятор культури.

В другому підрозділі «Проблема творчої особистості в сучасному українському суспільстві» увагу зосереджено на опрацюванні проблематики розвитку та самореалізації творчих особистостей в сучасному українському суспільстві, яке характеризується прискоренням історичної динаміки, інтенсивними соціокультурними трансформаціями на фоні кризи, яка охопила всі сфери людської діяльності, дисонансом між декларуванням необхідності творчої особистості та творчої роботи в різних областях та малим попитом на творчість в реальності.

Трансформаційні процеси, що проходять в тих чи інших сферах сучасного українського суспільства, проаналізовані в роботах В. Андрущенко, М. Михальченко, М. Мокляка, М. Романенка, А. Чунаєвої, Є. Борінштейна, А. І. Кавалерова, А.А. Кавалерова, С. Катаєва, Є. Головахи, В. Ларцева.

Творча особистість може в повній мірі проявити свій потенціал, опинившись в епіцентрі суспільних трансформацій, але занадто різкі та часті зміни негативно впливають на неї, приводячи до дезорієнтації особистості, втраті смислоутворюючих цінностей, життєвих та творчих орієнтирів. Так як існує об'єктивний зв'язок між домінуючими в суспільстві цінностями та рівнем його творчого потенціалу, при розгляді проблеми творчої особистості в сучасному українському суспільстві вважаємо за необхідне дослідити роботи, присвячені аналізу цінностей, до якого звертаються такі дослідники, як О. Панін, В. Андрущенко, С. М. Наумкіна, А. Ручка, О. П. Пунченко, А. А. Чунаєва, А. І. Кавалеров, А. А. Кавалеров, М. С. Дмитриєва, Є. Р. Борінштейн.

Необхідність теоретичного осмислення проблеми творчої особистості та характеру її взаємодій з суспільством в багато чому зумовлена все більш високими темпами історичної та соціокультурної динаміки. Роки становлення незалежного українського суспільства, роки реформ з усією визначеністю показали, що для позитивної адаптації до ринкової соціокультурної системи необхідна наявність високорозвинутих особистостей, схильних до інновацій, творчої інтерпретації в напрацюванні адаптаційних моделей поведінки, здатних розробляти індивідуальні способи досягнення успіху. Саме після отримання незалежності в українців появились справжні можливості для реалізації свого духовного потенціалу, і тому державна політика в області культури повинна сприяти цьому, так як стати рівноправним членом світового співтовариства Україна може тільки тоді, коли в повній мірі буде розвиватися не тільки економіка, але і культура.

Соціокультурні зміни в Україні, направлені на перехід до нової моделі розвитку, здійснюються вкрай суперечно та супроводжуються глибокою кризою. В період культурної кризи становище працівників творчих професій виявилось складним та суперечливим. Не дивлячись на деякі позитивні зміни, такі наприклад, як відродження національних культурних традицій, сфера духовного виробництва, тобто сфера праці творчих особистостей, залишається в кризовому стані, що зв'язано, насамперед, з причинами економічного та політичного характеру.

Трансформації здійснюються на фоні все більш помітного процесу глобалізації. Процеси глобалізації в сучасному світі торкаються не тільки економіки, політики, але і культури країн світу, вони проникають в глибинні рівні духовного існування людей. Становище творчої особистості в умовах глобалізації культурних процесів достатньо складний для дослідження внаслідок своєї суперечності. З однієї сторони, досвід творчої особистості збагачується надбанням інших культур, з другої, в такій різноманітності особистості набагато складніше «знайти себе», усвідомити себе як частину національної культури, яка в умовах панування споживання продуктів масової культури губить своє значення. Глобалізація у сфері культури заключається не в розповсюдженні по всій земній

кулі єдиного типу культури, а в трансляції певних ідеалів та цінностей в рамках кожної національної культури. Українська культура, яка зберегла свою своєрідність у важкі періоди своєї історії, і в теперішній час також зберігає оригінальність, свої традиції, які можуть стати і стають зараз платформою діяльності творчих особистостей.

ВИСНОВКИ

У висновках дано теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання яке полягає в соціально-філософському аналізі творчості як складової в системі діяльностей людини, а також виявлення процесів становлення та самореалізації особистості як суб'єкта творчої діяльності.

Дисертаційне дослідження дає можливість в узагальнено-теоретичній формі зробити наступні висновки:

1. Творчість – специфічно активне, направлене на отримання оригінального результату, відтворення суб'єктом за допомогою використаних засобів того чи іншого фрагменту об'єктивної чи суб'єктивної реальності, обраного ним в якості предмету творчості. Якщо мова йде про художню творчість, то репродукування якогось фрагменту реальності здійснюється з метою відкриття нових естетичних цінностей та орієнтирів, а також специфічними для даного виду творчості засобами. В науковій творчості - це відтворення, направлене на пізнання, пояснення явищ. Об'єктом творчості є не використані матеріали, а той фрагмент реальності, який відтворюється художником чи досліджується вченим.

2. Творчість органічно вплетена в загальну систему діяльності людини, її структура включає ті ж елементи, що і структура діяльності взагалі: суб'єкт, об'єкт, мета, засоби, результати. Творча діяльність представляє собою свідому, цілеспрямовану, соціально зумовлену активність, що виділяється в особливий вид діяльності, дякуючи своїм специфічним якостям. Специфіка є в самому суб'єкті, в меті, засобах, результатах; також є своєрідним сам процес творчості – це діяльність поза відомими алгоритмами. Різні види творчості відрізняються за результатами, продуктами творчості, але підкорюються єдиним законам, володіють подібною структурою. Творчість у будь-якій області завжди передбачає наявність суб'єкту діяльності, творця, якого спонукають до творчості певні потреби, мотиви, який володіє відомими знаннями, вміннями (нематеріальні засоби діяльності), наявність мети, об'єктів та засобів, а також кінцевого продукту творчості.

3. В рамках системи «діяльність-творчість-особистість» складаються непрості двохсторонні зв'язки. Творчість на всіх своїх етапах зв'язана з діяльністю того чи іншого роду, для її здійснення необхідна наявність суб'єкту – особистості, яка наділена специфічними якостями, природженими та набутими в результаті соціалізації. Водночас, більшість видів діяльності (за винятком тих, що потребують дій тільки по заздалегідь визначених алгоритмах), яка може переходити при певних обставинах в якісно інший стан, стає в більшій чи меншій мірі творчою. Особистість формується як суб'єкт творчості за умов, що її задатки, завдяки включенню до різних видів діяльності (в тому числі і творчої) формуються в здатності; такі ж необхідні якості, як воля, працелюбність, наполегливість, прагнення до самореалізації у творчості, не являючись природженими, формуються тільки в процесі спільної та індивідуальної діяльності. При цьому особистість не може бути тільки суб'єктом творчості – в процесі творчої діяльності змінюється і предмет, на який впливає і сам творець, тому у визначній мірі він також може сприйматися як об'єкт творчості.

4. Особистість як суб'єкт творчої діяльності – це результат спільного впливу таких факторів як спадковість, середовище, виховання, освіта та самоосвіта. Фактор спадковості визначає специфічний набір задатків здібностей індивіда. Людина не народжується на світ з готовими здібностями. Вони розвиваються у нього протягом всього життя. Те, що у однієї людини розвинулись одні, а в іншій інші здібності, зумовлюється вихованням та діяльністю. Фактор середовища визначає, яким чином будуть розвиватися задатки у ході розвитку індивіду. Він грає велику роль у становленні ієрархії цінностей, системи

інтересів особистості, що в кінцевому результаті відіграє вирішальну роль у життєвому виборі особистості відносно творчості. Виховання, освіта впливають цілеспрямовано, систематизовано на процес розвитку особистості, вони направлені передусім на передачу знань та формування всесторонньо розвинутої особистості. Виховання та освіта ефективні ще й тим, що вони у змозі корегувати негативні впливи інших факторів. Самоосвіта – значний фактор розвитку, особливо стосовно до творчої особистості, яка, в порівнянні з однолітками, в ході свого становлення засвоює значну кількість різноманітної інформації. Самоосвіту та самовиховання можна назвати одними з найважливіших внутрішніх факторів розвитку творчої особистості. Самоосвіта, так само, як і безперервна, клопітка праця в обраній області творчості, по суті є способом життя творчої людини.

5. Творча особистість – це суб'єкт, здатний до виробництва оригінальних продуктів в процесі діяльності, він є результатом об'єднання специфічних мотивації, ціннісних орієнтацій та духовності з яскраво вираженими успадкованими задатками. Прагнення до активної самореалізації в процесі діяльності – характерна риса особистості взагалі. Творчу особистість можна виділити серед інших, визначивши коло тих її якостей, які направляють її до активної самореалізації саме через творчість. Це специфічна мотивація, ієрархія цінностей, в якій домінантою є творчість, високорозвинута духовність. Серед якостей творчої особистості слід виділити і наступне: це підвищена необхідність у пізнанні, в творчості, прагнення до активної діяльності, самовираження; оригінальність, нешаблонність, образність мислення, розвинуті уява та фантазія, інтуїція. Ключові якості творчої особистості – її свобода та незалежність, саме вони дають можливість на основі вже набутого досвіду творити зовсім нове, вільно оперуючи відомими засобами, розкриваючи нові алгоритми дій.

6. Становлення особистості людини проходить одночасно та паралельно з розвитком його здібностей та його інтелектуальним, моральним, фізичним розвитком. Відповідно, в той період, коли індивід проходить шлях до особистості, виникають та розвиваються (або навпаки, відходять в сторону) передумови того, чи буде ця особистість творчою. Людина не формується відразу саме як творча особистість.

7. Культура та особистість, творча в тому числі, нерозривно пов'язані. Тип творчої особистості, її відношення до себе та своєї творчості, розуміння його задач і зміст знаходяться в прямій залежності від характеру культури на тому чи іншому етапі розвитку соціуму. Соціокультурна динаміка – один із вагомих факторів становлення творчої особистості. Творча особистість може в повній мірі проявити свій потенціал, опинившись в епіцентрі суспільних трансформацій, але занадто різкі та часті зміни уже негативно впливають, приводячи до дезорієнтації особистості, втраті смислоутворюючих цінностей, життєвих та творчих орієнтирів.

8. По відношенню до культури творчу особистість можна представити:

- як продукт культури: вона формується під впливом певної культури та поділяє правила, норми та цінності культури та суспільства, в якому живе. Творчість особистості здійснюється на основі культурної спадщини суспільства, а нове в її творчості завжди є закономірним наслідком вже існуючого.

- як споживач культури: творча особистість не існує ізольовано по відношенню до культури, вона не тільки додає до неї щось своє, але і використовує в своїй творчості та в повсякденній практиці норми, правила, мову, знання про навколишній світ. Творча особистість, що презентується як взірець нешаблонності та нонконформізму, також не в змозі повністю уникнути використання стереотипів поведінки, мовленнєвих стереотипів, якщо не здійснює це свідомо і цілеспрямовано;

- як виробник культури: творча особистість здатна як народжувати нові культурні форми, так і інтерпретувати ті, що вже існують;

- як транслятор культури: видатна творча особистість, володіючи розумом мас, має унікальні можливості в плані трансляції цінностей та норм культури.

9. В сучасному українському суспільстві спостерігається дисонанс між декларуванням необхідності та значимості творчої особистості та творчої праці в різних областях та малим попитом на творчість в реальності. Зацікавленість суспільства викликає передусім тільки та творчість, яка направлена на досягнення успіху в комерційній сфері. Подібна творчість здійснюється тільки в тому випадку, якщо наперед відомо, що його продукти будуть успішні серед широких мас. Талановиті особистості, які творять ради самої творчості і часто знаходяться поза увагою, відчувають себе в подібній ситуації незначимими та непотрібними. Ускладнюється конфлікт між високохудожньою та масовою культурою.

10. Положення творчої особистості в умовах глобалізації культурних процесів досить складне для дослідження внаслідок своєї суперечності. З однієї сторони, досвід творчої особистості збагачується надбанням інших культур, з другої – в такому різноманітті особистості значно складніше «знайти себе», усвідомити себе як частину національної культури, яка в умовах панування споживання продуктів масової культури губить свою значимість. Творча особистість в умовах сучасного суспільства, в тому числі і українського, опиняється в скрутному становищі в плані можливостей свого розвитку – з однієї сторони, дякуючи пануванню засобів масової інформації вона отримує багатющий матеріал для різностороннього розвитку, сучасний технічний рівень дає можливість використовувати нові матеріали творчості, експериментувати в їх поєднанні з іншої сторони, саме через ЗМІ особистість ідеали масової культури, які деформують її сприйняття естетичного в дійсності.

11. Соціокультурні обставини, в яких знаходиться сучасна Україна, не дивлячись на деякі позитивні зміни, продовжують характеризуватися кризисними явищами у всіх сферах людського буття. В такій ситуації представляється життєво важливим створення умов для розвитку та самореалізації творчих особистостей, що являються одним з ключових ресурсів держави. При цьому творчість не сприймається більшістю членів товариства як самоцінність, вона ціннісною передусім у зв'язку з економічними, політичними, національними інтересами. В якості результатів творчості розуміються матеріальний добробут, популярність та успіх, а не естетичні цінності та нові знання. Так як в структурі творчої особистості ведучим, крім природних здібностей, є її специфічна мотивація, рівень духовності та ціннісна ієрархія представляється можливим переосмислення системи цінностей на рівні всього суспільства в сторону домінування духовних цінностей, в тому числі творчості.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Корсак М. В. Соотношение свободы и детерминации в творческой деятельности / Корсак М. В. // Перспективи.–№ 1 (37).– 2007.– С. 70–74.
2. Корсак М. В. Дегуманизация в искусстве : некоторые определяющие факторы и перспективы / Корсак М. В. // Перспективи.–№ 3 (43).– 2008.– С.43–49.
3. Корсак М. В. Современные педагогические технологии и творческая самореализация личности / Корсак М. В. // Наукове пізнання : методологія та технологія.– № 2 (22).– 2008.– С. 80–84.
4. Корсак М. В. Факторы самореализации личности в образовательном пространстве и за его пределами / Корсак М. В. // Культура народов Причерноморья.– № 177.– 2010.– С. 238–241.

АНОТАЦІЯ

Корсак М. В. Особистість як суб'єкт творчої діяльності. –На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Державний заклад

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Одеса, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню в соціально-філософському аспекті однієї із актуальних проблем сучасності – особистості як суб'єкту творчої діяльності, її становленню, самореалізації, взаємодіям з соціальним оточенням. Обґрунтована актуальність дослідження творчості та особистості як її суб'єкту, що заключається в об'єктивній необхідності в творчості як механізму подолання кризисних процесів на сучасному етапі розвитку українського суспільства. В дослідженні здійснюється експлікація поняття творчості в науковому та філософському дискурсах, дослідження його структури по аналогії з загальною структурою діяльності, виявлення специфіки творчості в цілому, а також загального та специфічного в різних його видах.

Дослідження творчої діяльності в системі «творчість-діяльність-особистість» дозволило розкрити складні взаємозв'язки між цими поняттями, розглядати особистість творця і саму творчість як частини цілої системи. Аналіз структурних елементів творчої діяльності дав можливість виявити, на яких етапах виникає якість новизни, яка є для творчості визначальною, а також доповнити визначення творчості в цілому.

Центральним в дисертації є виявлення сутності феномену творчої особистості та зміст поняття. Значну увагу приділено дослідженню процесу формування особистості як суб'єкту творчої діяльності, а також аналізу факторів, які впливають на цей процес, їх взаємодіям, взаємодоповненням. В дисертаційному дослідженні продовжується розвиватися проблематика творчої особистості та її діяльності в контексті розвитку культури. Здійснюється подальший аналіз проблеми творчої особистості в контексті соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства.

Ключові слова: діяльність, особистість, творча діяльність, особистість як суб'єкт творчої діяльності, творча індивідуальність, творча активність, самореалізація, культура, соціокультурна динаміка.

АННОТАЦИЯ

Корсак М. В. Личность как субъект творческой деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Государственное учреждение "Южно-украинский национальный педагогический университет им. К. Д. Ушинского" Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Одесса, 2012.

Диссертация посвящена исследованию в социально-философском аспекте одной из актуальных проблем современности - личности как субъекта творческой деятельности, ее становлению, самореализации, взаимодействиям с социальным окружением. Обоснована актуальность исследования творчества и личности как его субъекта, заключающаяся в объективной потребности в творчестве как механизме преодоления кризисных процессов на современном этапе развития украинского общества. В исследовании осуществляется экспликация понятия творчества в научном и философском дискурсах, исследование его структуры по аналогии со всеобщей структурой деятельности, выявление специфики творчества в целом, а также общего и специфического в различных его видах.

Исследование творческой деятельности в системе «творчество - деятельность - личность» позволило раскрыть сложные взаимосвязи между этими понятиями, позволило рассматривать личность творящего и само творчество как части единой системы. Анализ структурных элементов творческой деятельности дал возможность выявить, на каких ее этапах возникает качество новизны, являющееся для творчества определяющим, а также дополнить определение творчества в целом.

В диссертации обосновывается, что творчество органически вплетено в общую систему деятельностей человека, его структура включает те же элементы, что и структура

деятельности вообще: субъект, объект, цели, средства, результаты. Творческая деятельность представляет собой сознательную, целенаправленную, социально обусловленную активность, выделяемую в особенный вид деятельности благодаря своим специфическим качествам. Имеется специфика в самом субъекте, в целях, средствах, результатах; также своеобразен сам процесс творчества – это деятельность вне известных алгоритмов. Через творчество осуществляется самовыражение и самореализация личности в мире, кроме того, творчество – мощный фактор саморазвития, механизм познания человеком самого себя и окружающей действительности. Но творчество не тождественно самореализации, саморазвитию или познанию, это один из способов осуществления данных процессов.

Центральным звеном в диссертации является выявление сущности феномена творческой личности и содержания понятия. В рамках исследования уточнено определение понятия творческой личности как субъекта, способного к производству оригинальных продуктов в процессе деятельности и являющегося результатом объединения специфических мотивации, ценностных ориентаций и духовности с ярко выраженными наследственными задатками. Значительное внимание уделено исследованию процесса формирования личности как субъекта творческой деятельности, а также анализу факторов, влияющих на этот процесс, их взаимовлиянию, взаимодополняемости.

В диссертационном исследовании продолжает развиваться проблематика творческой личности и ее деятельности в контексте развития культуры, осуществляется дальнейший анализ проблемы творческой личности в контексте социокультурных трансформаций современного украинского общества.

Ключевые слова: деятельность, личность, творческая деятельность, личность как субъект творческой деятельности, творческая индивидуальность, творческая активность, самореализация, культура, социокультурная динамика.

Korsak M. V. Person as a subject of the creativity. – Manuscript.

Dissertation on the competition of scientific degree of candidate of philosophical sciences on speciality – 09.00.03 – The Social philosophy and philosophy of history – South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, Odessa, 2012.

Dissertation is sanctified to research in the socially-philosophical aspect of one of issues of the day of contemporaneity - personality as subject of creative activity, to her becoming, self-realization, cooperating with social surroundings. Actuality of research of work and personality is reasonable as his subject, consisting in an objective requirement in work as mechanism of overcoming of crisis processes on the modern stage of development of Ukrainian society. In research comes true explikation concepts of creation in scientific and philosophical discourse, research of his structure by analogy with the universal structure of activity, exposure of specific of creation on the whole, and also general and specific in his different kinds.

Research of creative activity in the system «activity - creation - personality» allowed to expose wheels within wheels between these concepts, allowed to examine personality of creating and self work as parts of the single system. The analysis of structural elements of creative activity gave an opportunity to educe, what her stages quality of novelty, being for work qualificatory, is on, and also to complement determination of creation on the whole.

A central link in dissertation is an exposure of essence of the phenomenon of creative personality and maintenance of concept. Considerable attention is spared to research of process of forming of personality as a subject of creative activity, and also to the analysis of factors influencing on this process, their interaction, complementarity. In dissertation research the range of problems of creative personality and her activity in the context of development of culture, the further analysis of problem of creative personality comes true in the context of sociocultural transformations of modern Ukrainian society.

Key words: activity, personality, creative activity, personality as subject of creativity, creative individuality, creative activity, self-realization, culture, sociocultural dynamics.